
SOSYAL TABAKALAŞMA TİPOLOJİSİNDE WEBERİYAN MODEL

Yrd. Doç. Dr. Berrin EYCE*

GİRİŞ

Sosyal tarih incelendiğinde, günümüze kadar geçen süreç içinde hangi toplum tipi olursa olsun belli bir farklılaşma ve katmanlaşma biçiminin toplumlarda olduğu görülmektedir. Güç, otorite ve saygınlığa göre ele alınabilecek bu farklılaşma ve katmanlaşma, ilk çağlardan itibaren düşünürlerin (en geçinden Platon ile başlar) açık veya kapalı bir şekilde ilgi odağı olmuştur.

Doğuştan getirilen biyolojik özelliklerin dışında her toplumun kendine has değer ve normlarıyla şekillendiği sosyo-kültürel yapılar bu farklılaşma ve katmanlaşmada farklı belirleyiciler ortaya çıkarmıştır. Bir başka anlatımla, sosyal tarih boyunca, sosyo-kültürel yapılar çeşitli tipte katmanlaşmalar ve hiyerarşik yapılar oluşturmuştur. Sosyal tarihin belli dönemlerine ve belli toplum tiplerine tekabül eden bu hiyerarşik yapıları köleci¹, kast, zümre (feodal veya stand) ve sosyal sınıf olarak dört grupta toplamak çoğunlukla kabul gören bir anlayıştır (BOTTOMORE 1984:195 KEMERLİOĞLU 1996:19). Bu gruplandırmada ilk üçünün dışında kalan sosyal sınıf olgusu endüstrileşme, sanayileşme ve kentleşme gibi sosyal süreçlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

---

* S.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Bazı yazarlar köleci toplum tipini bu sınıflama içinde değerlendirmemektedirler. Ancak Eski Yunan medeniyetinin doğmasında ve gelişmesinde (ilk entellektüel üretimlerin oluşmasında), ardından Roma Dönemin'de kölelerin üretim açısından sisteme yaptıkları katkılar göz önüne alındığında, köleci toplum tipinin katmanlaşma sınıflamalarında yer alması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal sınıfın kavram olarak tanımı ve sosyal sınıfın olgu olarak incelenmesi, "Eski Toplum"dan açıkça farklılaşmış ve çok karmaşıklaşmış yeni sanayi toplumunu farklılaşma ve katmanlaşma açısından betimlemeyi ve açıklamayı hedeflemiştir. Bu yeni sanayi toplumunun karmaşık yapısının mertebelenme düzenini incelemek, farklı kavramlara odaklanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu farklılaşma gerek sosyal sınıfın tanımında gerekse bu tanım için kullanılacak belirleyicilerde çeşitliliği, dolayısıyla belirsizliği doğurmuştur (BİLGİSEVEN 1982:159-172). Zaten yeterince karmaşık olan sınıf kavramı her yeni çaba ile ve getirilen her yeni eleştiri ile bir yandan çözüme ulaşır gibi görünürken, diğer yandan açıklanması gereken yeni sorunlar ortaya koymuştur². Kuşkusuz toplumda pür bir sınıf bulmak ve bunun sınırlarını çizmek gerçekliği yadsımak anlamına gelir.

Sosyal sınıfın tanımlanma gücüne karşın, kuramsal düzlemde çeşitli kriterler kullanılarak sosyal sınıf tipolojileri yapmak mümkündür. Unutulmaması gereken önemli bir nokta, her bir tipolojinin realitenin ancak belli bir kısmını açıklamakta olduğudur.

Çağdaş sosyoloji, toplumdaki bu hiyerarşik yapının ampirik incelemesini yapabilmek için, tabakalaşma kavramını sosyal sınıfların yerine kullanma eğilimindedir³.

Bu makale ne sosyal sınıf kavramı ve incelemeleri üzerindeki tartışmalar, ne de tabakalaşma tipolojisi üstünde durmak amacıyla değildir. Bu çalışmanın konusu tabakalaşmanın Weberyan modelini ele alıp incelemektir.

Weber'in tabakalaşma tipolojisinin seçilmesinin nedeni; Max Weber'in, sanayi toplumlarında, sosyal sınıfların yanı sıra statü gruplarının da tabakalaşma sistemi içinde etkin bir yere sahip olduğunu tespit etmesi ve aralarındaki farkı ilk gören ve bu ilişkiyi inceleyen olmasıdır. Buna ilaveten, çok boyutlu bu tabakalaşma modeli, günümüzde, tabakalaşmanın nesnel boyutlarını odak noktası yapan ampirik araştırmalardaki kullanımının yaygınlığı nedeniyledir.

²Sosyal Bilimlerde kavram tanımlamaları önemli bir yere sahiptir. Ancak sosyalbilimciler bilirler ki her tanımlama sınırlamayı da beraberinde getirir. Sosyal gerçekliğin dogasını anlamaya ve/veya çözümlenmeye yönelik çabalar tanımlamaların getirdiği bu sınırlamaları aşmak için olabildiğince geniş tanımlara yönelerek problemin üstesinden gelmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu kaygının dışında sosyal gerçekliğin odak noktası olarak tellakki edilen kavramlar, bir çok sosyalbilimci tarafından özellikle sosyal sınıf tanımlamalarında kullanılmıştır.

³Sosyal sınıfa karşı, sosyal tabakalaşma reel, nominal ve istatistiksel kolaylıklar göstermektedir.

MAX WEBER^X VE TABAKALAŞMA TİPOLOJİSİ

Sosyal sınıfların çözümlenmesine ilişkin kuramsal çalışmalar incelendiğinde, genellikle iki farklı ele alış tarzının, bu çözümlenmelerde etkin olarak yer aldığı görülmektedir. Bunlardan ilki yukarıda bahsettiğimiz farklılaşma boyutunda öne çıkan ve özellikle amerikan sosyolojisinde yaygın olarak kullanılan tarz; ikincisi ise Marx'ın tarihsel maddecilik anlayışına göre ileri sürdüğü çözümlenme tarzıdır. Bu ikinci biçim bir çok sosyalbilimci tarafından tek sebepli ve tek boyutlu olmasından dolayı eleştirilmesine karşın, sosyal sınıf ve tabakalaşma çalışmalarında ele alınması gerekli olan bir bakış açısıdır. Ayrıca bu makalede Weber'in modelini ortaya koyabilmek için de, Marx'ın konuya ilişkin görüşlerini belirtmek gerekliliği söz konusudur.

Marx'ın⁴ sosyal sınıflar üzerindeki incelemelerinin, tek boyutlu bir özellik arz ettiğinden bahsetmiştik. Marx için, sosyal sınıf ayrımını ortaya koyan güç üretim araçlarında düğümlenmiştir. Üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutanlar kaçınılmaz olarak güce de sahiptirler. Mülkiyetten kaynaklanan güç toplumun tüm görünümünde temel faktördür. Bir başka anlatımla üretim araçlarına sahip olma ile hiyerarşinin üst basamaklarında olma arasında doğrudan bir korelasyon mevcuttur. Bu bağlam içinde hiyerarşinin en üstünde bulunan kişiler güce, otoriteye ve prestije (saygınlığa) sahiptirler. Böyle bir açıklama, toplumu biçimlendiren temel faktörün "ekonomi" olduğu sonucuna kendiliğinden gider. Ve Marx için de toplumun temel belirleyicisi ekonomidir. Toplumda çeşitli biçimlerde ortaya çıkan üretim ilişkileri, sınıfsal yapının belirlenmesinde başat faktördür. Bu açıklama tarzı, toplumda dikotomik bir tabakalaşma yapısı (üretim araçlarına sahip olanlar-olmayanlar olarak) olduğunu ortaya koyar⁵.

Weber'in konuya yaklaşımı ise, Marx'ın teorisinin eksiklerini gidermek kadar, hatalı değerlendirmeleri de düzeltmektir⁶. Weber için de "güç" önemlidir.

^X 1864 yılında Prusya'da, Erfurt'da doğdu.1882'de Heidelberg Üniversitesinde hukuk öğrenimine başladı.1889 'da doktorasını tamamladı.1891'de öğretim üyesi oldu ve Berlin, Freiburg, Heidelberg Üniversitelerinde dersler verdi.Birinci Dünya savaşının ardından Viyana üniversitesi Sosyoloji Kürsüsünü kurdu.1919'da Münih Üniversitesinde dersler verdi. 1920 yılında öldü.

⁴Burada Marx'ın teorisine "karşı-teori" teklif etmek söz konusu değildir. Weber'in teorisinde ekonomi kriterinin temeli daha genişlemiş bir görünüm içindedir. Bunu vurgulamak için Marx'ın teorisi kısaca belirtilmiştir.

⁵Marx'ın dışında sosyal tabakaların ikili görünümleri başka yazarlarda da görülmekte(örn.Pareto; seçkin ve kitle). Yahut hiyerarşik yapının oluşumunu tek faktöre bağlı olarak açıklamak (örn. Schmolter; meslek). Ancak, Marx, hiyerarşik yapının kesin ve sadece bir biçimde oluşabileceğini ileri sürer.

⁶Parkin, Amerikan tabakalaşma kuramında, Weber'in görüşlerinin garip bir değişmeye uğradığına işaret eder. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra weberyan anlayış, marksist tabakalaşma kuramının tam karşısında yer alan bir değerlendirme içinde kullanılmış ve bu anlayışa uygun eklemelerle yüz yüze kalmıştır. Parkin bu tarz yaklaşımın hatalı olduğunu ileri sürerken, Weber'in tabakalaşma kuramında mülkiyet, devlet bürokrasisi, sınıf uzlaşmazlıkları ve yapısal değişme gibi kavramların çok önemli olduğunu ileri sürer (PARKIN 1990:616-618).

Ancak gücün (Marx gibi) tek yönlü olarak tanımlanması, sosyal gerçekliğin tek bir yönüne işaret ettiğinden, Weber'e göre sosyal sınıflar kuramını yüzeysel bir hale getirir.

Weber gücü şu şekilde tanımlamaktadır; "Genelde, güç (iktidar) denince bir ya da birden fazla kişinin bir toplumsal eylem içinde, o eyleme katılan başkalarının direnişine karşında olsa, kendi iradelerini gerçekleştirme şansı anlaşılır" (WEBER 1987:176). Weber için güç kendi başına bir değer ifade eder ve güç, toplumun farklı boyutlarında mevcuttur. Bütün tabakalaşma sisteminin ekonomik, sosyal ve politik çemberlerinde güçle bir ilintinin olduğunun altını çizer (Rİ-VIERE 1977: 18). Bir başka anlatımla sınıflar (ekonomik), statü grupları (sosyal) ve partiler (politik) bir topluluk içindeki güç dağılımıyla ilgili olgulardır (WEBER 1987:177).

Toplumun üç boyutu tabakalaşmanın üç sistemine uygun düşer. Bunlar;

- 1-Ekonomik boyuttan dolayı "sınıf" üstüne kurulmuş,
- 2-Sosyal boyuttan dolayı "statü"⁷ üstüne kurulmuş,
- 3-Politik boyuttan dolayı "parti" (iktidar) üstüne kurulmuş tabakalaşmalardır.

Her toplumda ekonomik, sosyal ve politik alanlar kendilerine özgü bir hiyerarşik yapılanmaya sahiptir ve bu hiyerarşik yapılanmalar arasında da etkileşim söz konusudur. Birbirlerinden etkilenirler ve birbirlerini etkilerler. Fakat bu etkiler otomatik bir korelasyon biçiminde cereyan etmez. Bir başka anlatımla, alanlardan birinde güce sahip olmak diğer alanlarda da güce sahip olunacağı anlamına gelmez. Örneğin ekonomiye dayalı güce sahip olmak sosyal ve politik güce sahip olmak için geçerli neden değildir. Ya da tam tersine sosyal güç, siyasal ve ekonomik gücün nedenini meydana getirebilir (WEBER 1987:177).

I.Ekonomiye Dayalı Sınıf

Weber sınıf kavramını ekonomik düzen söz konusu olduğunda kullanmaktadır. Ekonomik düzen "ekonomik mal ve hizmetlerin dağılımı ve kullanımı" sistemidir.

Weber'in terminolojisinde "sınıflar", "sosyal topluluklar" değildir; "yalnızca toplumsal eylemin mümkün ve muhtemel temellerini temsil eder" (WEBER 1987:177). Bu bağlamda sosyal sınıftan bahsedebilmek için üç şarta gereksinim

⁷Weber "statü" ye dayalı tabakalaşmaları, Orta Çağ'ın katmanlaşma biçim olan "stand" (almanca olan bu kavramın fransızca karşılığı statüdür ve türkçede de fransızca karşılığı kullanılır. Ancak bazı araştırmacılara göre statü, stand kavramını karşılamamaktadır.) tipi yapılar için de kullanır. Stand tipi katmanlaşma, Weber'e göre "saygınlık" ölçütüne göre oluşmuş bir yapıdır.

vardır; 1-Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir nedensel ögesi ortak ise, 2-Bu ögeyi, mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarlar temsil ediyorsa, 3-Bu öge, meta ve işgücü piyasalarının koşullarında temsil ediliyorsa, "sınıf"tan söz edilebilir (WEBER1987:177). Weber için sosyal sınıfı yaratan faktör ekonomik çıkarlardır (WEBER 1995:173). Ekonomik faktör sınıf tanımlanmasında gerekli şart olmasına karşın yeterli şartı meydana getirmez. Yeterli şart ekonomik çıkarın doğrudan doğruya piyasaya bağlı olarak değerlendirilmesiyle oluşur. Buna göre "sosyal sınıf" piyasada tekel kurma şansına sahip, aynı "sınıf konumu"nda bulunan insanlar grubudur.

Sosyal sınıfın tanımlanmasında merkezi konuma sahip olan "sınıf konumu" kişilerin mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantılar için sahip oldukları tipik olanaklar" (WEBER1987:177) demektir. Bu tipik olanaklar ise, verili bir ekonomik düzen içinde gelir sağlamak üzere mal ya da beceri harcama gücünün derecesi ve türü ya da bu gücün yokluğu tarafından belirlenir. Bu açıdan bir kişinin "sınıf durumu"nu belirleyen doğrudan piyasadır. Bir anlamda sınıf durumu son kertede "piyasa durumu"dur (WEBER 1987:178).

Weber piyasa durumuna göre sınıfı kendi içinde üç gruba ayırır: 1-Mal sahipliği ve gelire göre (servet) belirlenen sınıf; sınıf durumu mülkiyet açısından farklılık gösterir ve onun tarafından belirlenir; 2-Mal emek piyasalarının koşulları tarafından belirlenen (elde etme biçimi) sınıf; sınıf konumu elde edilen mallardan yararlanma şansına göre belirlenir; 3-Özel bir şans yada fırsata göre belirlenen (genel şans) sınıf; sınıf konumu her türden nitelik beceri ve eğilimdir(WEBER 1987:180-182). Sınıfın bu üç grubunda önemli olan öge tekel kurma şansıdır.

1-Servete Göre Belirlenen Sınıf

Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir ögesi (mülkiyet) ortak ise sınıf durumu bu ögeye bağlı olarak ortaya çıkar. Weber'e göre en temel ekonomik olgu, piyasada değişim amacıyla rekabet eden insanlar arasında mülkiyetin dağılım biçiminin (WEBER 1995:110-115) kendiliğinden belirli hayat olanakları ve şansı yaratmasıdır. "Marjinal yarar kanununa göre bu dağılım biçimi değerli mallar için girilen rekabetten mülksüzleri dışlar; mülk sahipleri lehine işler, daha doğrusu mal edinme tekelini onlara verir. Diğer her şeyin eşit olduğu varsayılırsa bu dağıtım biçimi karlı iş fırsatlarını, mülk sahibi olan ve mallarını deşismek zorunda olmayan kişilerin tekelinde bırakır"(WEBER 1987:177).

Mülk sahiplerinin fiyat savaşlarındaki gücünü, sadece hizmetlerinden ya da kendi emekleriyle yarattıkları mallardan başka arzedecek hiç bir şeyi olmayan ve hayatlarını sürdürebilmek için bu ürünlerden kurtulmak zorunda olanlara

karşı arttırır. Mülkiyete göre ayrılan sınıflar en pahalı tüketim mallarını satın alma tekelini elinde tutan ayrıcalıklı sınıflardır. Bu dağılım biçimiyle mülk sahipleri mülklerini "servet" alanından "sermaye" alanına geçirme şansına sahip olurlar. Bu ise piyasadaki tekel kurma şansına işaret eder. Satış ve satışın örgütlenmesi, mal biriktirme (depolama) şansı, ister tasarruf ister kredi yoluyla olsun, sermaye biriktirme şansı bu sınıfın tekelindedir. Bu durum kendisine sanayide egemen yönetici konumunu işgal etme imkanı sağlar.

Mülkiyet, mülke sahip olanlarla olmayanlar biçiminde dikotomik bir yapı ortaya çıkartır. Mülke sahip olan sınıfa değişik biçim ve düzeyde muhalif olan toplumun tüm geri kalan nüfusedir. Zira onlar bu tekel alanlarının dışında bırakılmışlardır. Sonuç olarak bu kategoride yer alanların sınıf konumunun, bir yandan gelir getiren mülkiyetin türüne göre, diğer taraftan da piyasaya arz edilebilecek hizmetlerin türüne göre belirlendiğini söyleyebiliriz.

2-Mal ve Emek Piyasaları Tarafından Belirlenen Sınıf

Mülk üstünde yapılan ayrımlar, mülk sahibinin sınıf konumunu farklılaştırır. Dahası mülkiyetin kullanımına (özellikle parasal karşılığı olan mülkiyetin kullanımına) belli bir anlam vermektedir (WEBER 1995:117-118). Mülkiyetin bu özelliklerinden dolayı, Weber, mülk sahiplerinin rantıye sınıfına ya da girişimciler sınıfına dahil olabileceklerini belirtir(WEBER 1987:178). Sınıf konumları gelir getiren mülkiyetin türüne göre ve piyasaya arzedilebilecek hizmetlerin türüne göre değişiklik göstermektedir.⁸

Mal ve emek piyasaları tarafından belirlenen sınıflardan "üst sınıf" mal dağıtımındaki şansı garantileyen, üretimin planlanması ve yönetilmesine ilişkin tekeli elinde tutar (WEBER 1995:209-210). Bu sınıf konumu alt sınıflara göre kendisine ayrıcalıklı bir durum sağlar. Weber'e göre, bu üst sınıfla çelişen, aynı sınıf içinde mütaala ettiği işçilerdir(WEBER 1995:213-214). Çünkü sınıf konumu ve diğer koşullar sabit tutulduğunda, bir işçinin çıkarını nasıl kollayacağı, eldeki işin gerektirdiği bünyesel niteliklere ne derece sahip olduğuna göre değişir. Şayet bir işçi birliğine sahip değillerse(WEBER 1987:179), üretimde doğrudan rol almalarına karşın, üretimin planlanması ve yönlendirilmesinin dışında tutulduklarından, bu üst sınıfın muhalifi durumunda bulunurlar.

⁸Konut binaları, üretim kuruluşları, depolar, mağazaların mülkiyeti, ekilebilir toprakların mülkiyeti, madenler, taşınabilir üretim araçları v.b. yanı sıra her türlü sermaye malları, para ya da paraya dönüştürülebilecek araçların mülkiyeti, kendi veya başkalarının emeğinin ürünleri üstündeki tasarruf hakkı v.b. sınıf konumunun belirleyicisidir.

Sonuç olarak, Weber'e göre işçinin ve girişimcinin sınıf konumunu doğrudan belirleyen toplu eylemler, iş gücü piyasası, meta piyasası ve kapitalist işletmedir (WEBER 1987:181).

3-Genel şansa Göre Belirlenen Sınıf

Weber'e göre, bu sınıfın üyeleri "sınıf durumlarına" göre ayırılmışlardır ve daha ziyade modern, endüstrileşmiş toplumlarda önem kazanmışlardır (WEBER 1995:215-216). Bu sosyal sınıflar şu şekildedir; a)genel olarak işçi sınıfı; b)küçük burjuvazi, c)bağımsız mülkleri olmayan "aydınlar" ve sosyal konumları temelde teknik yetismeye dayanan kişiler; d)mülk ve eğitim yoluyla ayrıcalık sağlayan sınıflar (WEBER 1995:217-218-219).

Weber için "sınıf"ı yaratan faktör doğrudan doğruya ekonomik çıkardır. Bu çıkar sadece "piyasa"yla bağlantısı olan çıkardır. Piyasadaki şansın türü kişinin yazgısını belirler. Bu açıdan "sınıf konumu" "piyasa konumu"na işaret eder. Bir başka anlatımla, nihai aşamada, sınıfın belirlenmesindeki esas faktör "piyasa konumu"dur. "Sınıf"ı kavramsal olarak "sosyal topluluk"la aynı anlamda ele almanın yanlışlığına işaret eden Weber, bir sınıfın kendi içinde bir sosyal topluluk oluşturmadığını (WEBER 1987:180), fakat, sınıfların sınıf durumlarının da ancak toplumsallaşma temelinde ortaya çıktığını belirtir.

Buraya kadar yazdıklarımızı toparlırsak, Weber'e göre sosyal sınıflar, toplumda, ekonomik gücü elinde tutan hiyerarşik düzene karşılık gelir. Sosyal düzen ise statü gruplarına işaret eden sosyal onur veya itibara karşılık gelir. Genelde, "salt ekonomik" güç, özellikle para gücü, sosyal onur için yeterli nedeni sağlamaz. Ayrıca "statü grupları" piyasa mekanizmasının saf işleyişini bozarlar (WEBER 1987:181). Ancak sosyal sınıf (ekonomik düzen) sosyal düzene etkide bulunur ve ondan etkilenir.

II-Sosyal Düzene (saygınlığa) Dayalı Statü

Weber'e göre nesnel ölçütlere göre oluşan sosyal "sınıf"ın yanında, her toplumda görülen ve öznel ölçütlere göre oluşan diğer bir tabakalaşma biçimi, toplumsal saygınlık ve statü tipi tabakalaşmadır. Bu bağlamda, sınıf kapsamı dışında kalan sosyal tabakaları ifade eden anahtar kavram "sosyal durum"dur. Sosyal durum ise sosyal onur ya da itibarla nitelenir. Bu anlamda, kavram, bir sosyal sınıf ya da sosyal zümreden daha farklı bir anlama sahiptir. "Sınıflar"ın, belirli çıkarlar noktasından aynı ekonomik konumda bulunan insan grupları olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Ve Weber için, bu sınıflarda maddi mallar ve belli teknikler üzerinde mülkiyet veya ademi mülkiyetin, "sınıf konumu"nu belirlediğini yazmıştık. İşte statü ve saygınlık sisteminin belirleyicisi durumunda olan

da "sosyal onurdur". Sosyal onur ya da itibar, sadece bugüne ilişkin olan değil, geçmişe dayanan, bugünün ötesinde duran bir gelenekle ilişkilidir (WEBER 1987:185).

Sosyal onurun toplumdaki tipik gruplar arasındaki dağılım düzeni Weber tarafından "sosyal düzen" olarak tanımlanır (WEBER 1987:177). Sosyal düzen, yazılı ya da geleneksel (sözlü adetler) hukuka göre, bir diğer sosyal zümrenin statüsünden az çok ayrı bir statüye sahip sosyal zümreye mensub olan tüm kişiler grubunun mertebelenmesiyle, bir "toplumsal durum"u oluştururlar.

"Statü", sosyal onurun varolup olmadığına bir göstergesidir; belli bir hayat tarzı ile koşullanır ve ifade edilir. "Sosyal onur doğrudan doğruya sınıf konumuna bağlı olabilir; aynı zamanda, genellikle, statü grubunun üyelerinin ortalama sınıf-konumu ile belirlenir" (WEBER 1987:336). Bir başka anlatımla, statü hiyerarşisinde her bir bireyin sınıf konumu (hiyerarşideki yerleri), sosyal onur (itibar) durumlarına göre ortaya çıkar. Ancak statü onurunun kesin olarak bir sınıf konumuyla bağlantılı olması gerekmez. Çünkü statü tabakalaşması mülkiyet gösterisinin karşısında yer alır. Bundan dolayı da hem mülk sahipleri hem de mülksüzler aynı statü grubuna üye olabilirler (WEBER 1987:183).

Weber, statü gruplarını genellikle sosyal topluluklar olarak tanımlar. Ancak, Weber, statü gruplarının, çoğu zaman, pek biçimlenmemiş dağınık topluluklar olduğunu da ileri sürer. O'na göre "statü konumu" ise, "insanların yaşam yazgısının somut, pozitif ya da negatif toplumsal onur ölçüsü tarafından belirlenen tüm tipik öğeleridir (WEBER 1987: 182). Bir başka anlatımla "statü konumu" (veya durumu), belli toplumsal grupların olumlu yada olumsuz toplumsal "onur" kazanmaları haline işaret eder.

1-Statü Tabakalaşmasını Belirleyen Faktörler

Statü tabakalaşmasını, toplumdaki diğer iki tabakalaşma biçiminden (sınıf ve parti) ayırtan özellik, "hayat tarzları"dır. Bu bağlamda statü onurunun özünün en iyi ifadesi, kendini, belli bir hayat tarzına sahip olma ile ortaya koyar. Bu ise, "belli bir çevreye mensup olmak isteyen herkesten, her şeyden önce, belirli bir *hayat tarzına* sahip olması" (WEBER 1987:183) beklentisini doğurur. Bu beklentinin yanı sıra, "sosyal" ilişkilere kısıtlamalar da getirilir. Fakat bireyin "o" hayat tarzına göre aktivitelerini düzenlemesi statü tabakalaşmasında pozitif bir onura sahip olması için yeterli değildir. Ayrıca "birey, belli bir grubun hayat tarzının taklitçisi olmaktan çıkıp, o grubun kabul edilmiş içe dönük eylemlerine

uyum göstermeye başladığı zaman, "statü"sü gelişmeye başlamış demektir"(WEBER 1987:183)⁹.

Bireyin statüsüne bağlı olarak, sosyal onur veya itibara sahip olması-ki bu durum sosyal tarih boyunca her toplumun biriktirerek getirdiği sosyal değerler çerçevesinde oluşmuş olan olumlu ya da olumsuz değerlendirmeyi içerir-, onun statü hiyerarşisindeki yerini belirler. Buradan da anlaşılacağı gibi statü hiyerarşisinde her bir birey, farklı konumlarda yer alır.

Hayat tarzlarını belirleyen faktörler, bir grubun sosyal alışkanlıkları, adetleri (özel giysileri giyme, başkaları için tabu olan özel yemekleri yeme, silah taşıma, amatör sanat etkinliklerinde -örn. belli çalgıları çalabilme- bulunma hakkına sahip olma, evlilik-özellikle kız çocuklarının evliliği- gibi) (WEBER 1987:186), eğitim düzeyleri (WEBER 1987:256-257), mesleki (WEBER 1987:189-1995:217) ve doğuştan kazanılmış saygınlık(WEBER 1987:184-186)tır. Her bir kriter saygınlık farklılıklarına işaret eder. Dolayısıyla statü tabakalaşmasının farklı konumları ortaya çıkar. Bu farklı konumlar, konumları işgal eden bireyler arasındaki ilişkileri engelleyici değildir. Bir başka anlatımla, statü tabakalaşmasının farklı konumlarında bulunan bireyler arasında herhangi bir sosyal engel olmaksızın sosyal ilişkiler kurabilmeleri ve hatta konumlarını değiştirebilmeleri söz konusudur. Konum değiştirmede belli bir açıklık ve kolaylık görülmektedir.

2-Statü Tabakalaşması ile Ekonomik Kosulların İlişkisi

Weber için sınıf ve statü tabakalaşmasının ayırdedici özellikleri, sınıf tabakalaşmasının "üretim ve mülkiyet ilişkileri"ne, statü tabakalaşmasının ise "özel hayat tarzları"nın temsil ettiği "tüketim" biçimlerine dayanmasında köklenir (WEBER 1987:188).

Bu iki tabakalaşma biçimi, kendilerini belirleyen faktörler açısından değerlendirildiğinde; birincisinin piyasaya dayalı ve piyasanın işlevsel çıkarlarıyla belirlendiğini ve bu anlamda gayri şahsi olduğunu; ikincisinin ise hayat tarzlarıyla ortaya çıkan kişisel ayırımlar üstünde temellendiğini ileri sürebiliriz. Hiç şüpheşiz, tabakalaşmanın bu iki biçimi, yukarıdaki anlam açısından birbirine tersdir. Mülkiyete göre ortaya çıkan hiyerarşik bir yapılanmada, sosyal mesafe, bireylerin -değiştirilmesi imkansız değil ancak güç şartlarda hareketliliğe izin veren- sınıf konumlarına işaret ederken, hayat tarzlarına göre oluşan tabakalaşma

⁹Weber bu konuda şöyle yazar:"Hayat tarzı"nın statü "onur"undaki belirleyici rolü, statü gruplarının bütün "teamüller"in somut taşıyıcıları olmaları demektir. Belirtileri ne olursa olsun yaşamın bütün "stilizasyon"ları ya statü gruplarından kaynaklanır ya da onlar tarafından korunur.Statü teamüllerinin ilkeleri çok çeşitli olmakla birlikte, özellikle en ayrıcalıklı tabakalar arasında belirli tipik özellikler gösterir (1987:187).

düzeninde, keskin olmayan ilişkiler ağını ve sosyal hareketliliği karakterize eder. Bu bağlamda, "statü grupları" piyasa mekanizmasının saf işleyişini bozarlar (WEBER 1987:181).

Statü grupları, piyasa mekanizması üstünde olumsuz etkiye sahip olsa da, "statü durumu" belli bir sınıf konumunun nedeni ve sonucu olabilir" (WEBER 1987:257). Ayrıca statü onurunun¹⁰ eşit olduğu durumlarda mülkiyet ek bir güç verir (WEBER 1987:187). Ancak şu hatırlanmalı ki, Weber'e göre, salt ekonomik varlık ve çıplak ekonomik güç, statü onuruna işaret etmez. Şayet böyle kabul edilirse, statü düzeni temelden sarsılır ve böyle bir tabakalaşma düzeninden bahsedilemez bir durum ortaya çıkar. Sınıf piyasa koşullarınca belirlendiğinden, o an ki ekonomik düzen önemlidir. Oysa statü tabakalaşmasını belirleyen hayat tarzlarının kökleri tarihsel derinlikte yatar¹¹.

Bu bağlamda statü düzeninin, ekonomik düzene genel etkisi, tek fakat çok önemli bir sonuca yol açar. Bu etkinin sonucunda piyasanın serbest gelişimi engellenir. Statü grupları tekelleştirme yolu ile bazı malları piyasadan -serbest değişimden- çekerler. Böylelikle piyasa kısıtlanmış olur. Bu durum sınıf oluşumuna damgasını vuran mülkiyet gücünün arka plana itilmesini sağlar ve serbest piyasa rekabetini ortadan kaldırır (WEBER 1987:188). Statü tabakalaşmasında, piyasa için vazgeçilmez bir öge olan "pazarlık"a kesin olarak yer yoktur. Onur anlayışı eşitler arasında pazarlığı hoş karşılamadığı gibi, bu konuda üyelerine genel bir yasaklama da getirebilir. Statü düzenin piyasaya böyle bir müdahalesi, toplumda statü tabakalaşmasını ön plana çıkarır.

Toplumda, yukarıdaki durumun tersi oluşumlar da ortaya çıkabilir. Her teknolojik gelişime ve ekonomik dönüşüm, statü tabakalaşmasını tehdit eder. Bu defa toplumda, sınıf tabakalaşması ön plana çıkar(WEBER 1987:189).

III-POLİTİKAYA DAYALI PARTİ

Ekonomik düzen ve sosyal düzenin yanı sıra her toplumda görülen üçüncü tabakalaşma tipi hukuk düzeni içinde yer alır. Bu tabakalaşma tipi Weber'in genel tabakalaşma tipolojisinde son boyutu meydana getirir. Bu son

¹⁰"Bu onur, bir topluluk tarafından paylaşılan herhangi bir nitelikte ilgili olabilir ve tabii bir sınıf konumuyla da ilişkisi bulunabilir; sınıf ayrımları da statü ayrımlarıyla çok çeşitli biçimlerde bağlantılı olabilir. Mülkiyet kendi başına bir statü ölçüsü olarak görülmeyebilir ama uzun vadede hiç şaşmadan bu işlevi görür" (WEBER 1987: 182).

¹¹Weber bu konuda şöyle yazar:"Salt mülkiyete dayalı iddialara karşı tepkiler yüzündendir ki, "yeni zengin"i, hayat tarzını kendilerinkine ne denli uydurmuş olursa olsun, ayrıcalıklı statü grupları çekincesiz kabul etmez. Ancak o statü grubunun göreneklerine uygun eğitim görmüş ve grubun onurunu kişisel ekonomik emeği ile kirletmemiş olan çocukları kabul görür yeni zenginin" (1987:188).

boyut, sınıflar ve statü gruplarının buldukları alan içinde birbirlerini etkilemeleri gibi onları etkiler ve aynı zamanda kendisi de onlardan etkilenir.

Diğer iki tabakalaşma biçiminde olduğu gibi hukuk düzeninin anahtar ilkesi "sosyal güç ve iktidar"dır. Sosyal güç ve iktidarın kullanıldığı alan ise "partilerdir". Partiler "siyasal iktidar" binası içinde yer alırlar ve hedefleri sosyal "güç ve iktidar" kazanmaya yöneliktir (WEBER 1987:189). Partilerin güç ve iktidar kazanmasında belirleyici olan toplumun partiye ilişkin değerlendirmesidir. Bir başka anlatımla, nasıl ki statü tabakalaşmasında sosyal itibar ve onurun kazanılmasında toplumun eylemi önemliyse, aynı şekilde parti (siyasal) tabakalaşmasında da sosyal iktidar ve gücün kazanılmasında da toplumun eylemi önemlidir.

Weber'e göre, partiler bir sosyal "kulüp" içinde ya da "devlet" içinde varolabilirler. "Sınıfların ve statü gruplarının eylemlerinin tersine, partilerin toplumsal eylemleri her zaman bir "toplumsallaştırma"yı içerir" (WEBER 1987:189). Çünkü her partinin planlı bir biçimde ulaşmaya çalıştığı hedefi¹² ve bu hedeflere ulaşmak için kullandığı araçlar, ancak toplumsallaşmış topluluklarda gerçekleştirilebilir. Partilerdeki hedefe ilişkin bu planlama süreci, rasyonel bir düzene ve bu düzeni yaptırımlarla uygulamaya hazır bir görevli kadroya sahip olmaktan geçer (WEBER 1987:189-190). Partiler bu bağlamda değerlendirildiğine, Weber'in kastettiğinin modern-sanayi toplumlarındaki siyasal düzene (hukuk) uygun düşen bir tabakalaşma biçimidir. Bu iktidar tipi, siyasal düzen içinde icra organlarınınca yönetilen siyasal bürokrasinin varlığına bağlıdır. Ancak Weber diğer otorite (eğemenlik) biçimlerini de görmezlikten gelemez.

Genel kavramlaştırması içinde, modern-sanayi toplumların dışında kalan, eski ve orta çağ "partileri"ni de parti olarak tanımlar. Weber için bu farklılıklar, ya da bir başka anlamda eğemenliğin (iktidarın) yapısal biçimleri tartışılmadan, partilerin oluşturduğu tabakalaşma düzenini çözümlenmek imkanı dışındır.

1-İktidar Tipleri

Weber göre her iktidar tipi meşruiyetini sağladığı ve koruduğu ölçüde eğemenliğini sürdürebilir. Bundan dolayıdır ki, iktidar tiplerini incelerken, anahtar kavram olarak kullandığı "meşru" kavramının açıklanması gerekmektedir. O'nun için, meşru, yönetilenlerin otorite için besledikleri gerçek inancı ifade eder ve bu inanç otoritenin temelini oluşturur (TOLAN 1975:42). Bu inanç içinde en

¹²Hedef, maddi ya da manevi amaçları olan bir "dava" olabildiği gibi, hizmetsiz maaşlı görev, güç ve iktidar, bunlar sayesinde de partinin liderine ve yandaşlarına onur gibi kişisel amaçlara da yönelik olabilir.

düşük düzeyde dahi olsa otoriteye gönüllü bir uyma vardır ve uymada çıkar bulunur¹³ (WEBER 1995 :311).

Her iktidar tipinin hedefi meşruluğunu geniş kitlelere yaymak, meşruluğu üstünde sağlam bir inanç uyandırmak, dahası bu inancı uzun bir süre ayakta tutmaktır. Weber iktidarın (otorite) meşrulaştırılmasında, kullanılan dayanaklara göre iktidar tiplerinin ortaya çıktığını ileri sürer (WEBER 1995:312). Weber'in "ideal tip" olarak tanımladığı iktidar tipleri; "geleneksel", "karizmatik" ve "yasal" olmak üzere üç tanedir.

Geleneksel Gerekçelere Dayalı Geleneksel Otorite: Çok eski zamanlardan kalma geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruiyetine olan yerleşik inanca dayalı iktidar tipidir (WEBER 1995:316). Bir anlamda "ezeli geçmiş"in otoritesidir (WEBER 1987:81). Bu iktidar tipi sosyal tarih sürecinde oluşan uyma ve kabul etme alışkanlıklarının kutsallaştırdığı gelenekler vasıtasıyla, geleneklerin dışına çıkılmadığı sürece meşruiyetin devam ettirir.

Yöneticileri belirleyen geleneksel kurallardır. Onlara itaat edilmesi de geleneksel konumlarından dolayıdır. Gücü elinde bulunduran kişi bir "üst" değil, kişisel efendidir. Bu efendinin karar ve uygulamaları gelenekler tarafından tayin edilir. İdare örgütü rasyonel bir bürokrasiden ziyade, yönetici veya yöneticilere geleneksel bir sadakat duygusuyla bağlı ve belirli bir sosyal statüye sahip olan vasallardan meydana gelir (TOLAN 1975:43). Bu anlamda yönetim görevlileri ile güç sahibi arasındaki ilişkileri belirleyen şey, görevlinin kişisellikten arınmış ödevi değil, tersine kişisel bağlılığıdır (WEBER 1995:331). Bundan dolayı geleneksel otorite irrasyoneldir (WEBER 1987:253).

Karizmatik Gerekçelere Dayalı Karizmatik Otorite: Bir bireyin istisnai kutsallığına, kahramanlığına ya da örneklik edici özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan ya da buyrulan kuralsal kalıpların ya da buyruğun kutsallığına olan derin bağlılığa dayalı iktidar tipidir (WEBER 1995:316). Olağanüstü ve tanrı vergisi kişiliğin doğurduğu mutlak bağlılık ve güven sonucu ortaya çıkan karizmatik otoritenin oluşturduğu iktidar tipi, yönetenin, kahramanlığı ya da başka niteliklerine inanmaya dayalı olarak ortaya çıkar (WEBER 1987:81). Bir başka anlatımla bu iktidar, önderin (yönetenin) salt kişisel karizmasına itaat ile oluşur. Öyleyse bu iktidar tipinde meşruiyetin dayanağı, karizmaya olan inançtır.

¹³Weber, yönetilenlerin itaatinin ortaya çıkmasında, son derece güçlü korku ve umut duygularının; doğa-üstü güçlerin ya da iktidar sahiplerinin öç alacağı korkusu; bu dünyada ya da öbür dünyada ödüllendirme umudu; ya da her türlü çıkar duygusunun etkin olduğunu düşünür (WEBER 1987:81). İttat, meşruiyet temeline sahip olduğunda iktidar tipi ortaya çıkar.

Bu iktidar tipinde önemli olan, bir önderin, olağanüstü yeteneklerin oluşturduğu (bir bakıma, önderin olağanüstü niteliklere sahip olmasından ziyade, toplumda bu yönde bir inancın oluşması (WEBER 1987:252)) bir karizmaya sahip olduğuna ilişkin, insanlarda sarsılmaz bir inancın uyandırılmasıdır (TOLAN 1975:43). Yönetilenler gelenekler ya da yasalar nedeniyle değil, inandıkları için, öndere itaat ederler. Önder, geleneklere ya da yasalara göre değil, bağlılık ve karizmayı besleyebilecek özellikleri kriter olarak yardımcılarını seçer. Yardımcıların, yönetim süresinde eylem ve uygulamaları, önderin kişisel tercih ve kararlarına göre biçimlenir.

Yasal Gereğeçelere Dayalı Yasal Otorite: Konulan kuralların yasallığına ve bu yasalar gereğince eğemenlik konumuna getirilenlerin emir verme hakkı olduğu inancına dayalı iktidar tipidir (WEBER 1995:315). Bu iktidar tipinde meşruiyetin kaynağı yasalardır. Ancak yasaların geçerliliğine ve rasyonel kurallara dayanan işlevsel yetkiye inanç (WEBER 1987:81) varsa, iktidar meşruiyet kazanmış olur. İtaat, yasalarca konulmuş ödevlerin yerine getirilmesinde esastır. Bu anlamda "itaatin temelinde, genel olarak tanımlanmış, işlevsel bir "resmi görev" kavramına *kişisel olmayan* bağlılık yer alır" (WEBER 1987:256).

Bu iktidar tipinde, yöneticiler (ister atanmış olsun, ister seçilmiş olsun), yasalara uygun olarak gücü kullandıkları sürece meşruiyetleri devam eder. Yönetilenler ise yönetenlere (kişisel özelliklere ya da geleneklere) değil, yasalara itaat ederler. Yasal otoritenin geleneksel ve karizmatik otorite (iktidar) tiplerinden en ayırtediciği özelliği, rasyonel kurallara göre oluşmuş, uzman kişilerden meydana gelen bürokratik bir idare örgütüne sahip olmasıdır. Bürokratik örgüt "resmi bir görev"lidir. Bu idareciler yetki kullanma haklarını rasyonel olarak konulmuş normlara, yasalara, kararnamelere ve yönetmeliklere dayalı olarak kullanırlar. Bu durum otoritenin meşruluğunu, herkes için geçerli kuralların yasallığına dönüştürür.

Weber'in iktidar tipleri kimin ve neyin otorite sayılacağını belirleyen norm tiplerini ortaya çıkarır. "Böylece geleneksel, ussal (rasyonel) veya hukuki ve karizmatik otorite, her biri Weber'e göre belli şartlar altında hüküm sürme eğilimi gösteren, iktidar ilişkileri ve idare biçimleriyle bağlantılı olan ve bu ilişkileri ve biçimleri açıklayan alenen söylenmiş itaat nedenlerinin veya "gereğeçeleri"nin tiplerini temsil eder" (LUKES 1990:672).

"Sınıflar", "statü grupları" ve "partiler" in ön koşulu, "kapsamlı bir toplumsallaşmanın ve özellikle de içinde toplumsal eylemde bulunabilecekleri bir siyasal çevrenin varlığıdır" (WEBER 1987:190). Weber'e göre, modern toplum, özellikle bürokrasinin gelişmesi ve mülkiyet ile iktidarın birbirinden ayrılmasıyla kendini gösteren bir rasyonelleşme sürecinin ürünüdür. "Bu genel olgu, siyasal düzeyde, kitle demokrasisine geçiş ve dolayısıyla kendi özgünlükleri ve kendi

çıkarları olan yeni tipte siyasal partilerin ortaya çıkışıyla birlikte daha büyük önem kazanır" (BENETON Tarihsiz:36). Rasyonelleşme süreci beraberinde, bürokrasinin toplumsal hayatın tüm alanlarında gelişmesi ve genişlemesi durumunu ortaya çıkarır. Böylece otorite ve buna bağlı olarak oluşan iktidar tipinin doğası değişir. Artık söz konusu olan ne geleneksel, ne de karizmatik otoritedir. Kişisellikten arınmış rasyonel-yasal iktidar tipi, modern-sanayi toplumlarının meşru otoritesidir.

2-Partiler ile Sınıf ve Statü Tabakalaşması Arasındaki İlişkiler

Sınıf durumu, ekonomik bağlamı koşulların belirlediği geçim ve gelir imkanlarına, statü durumu ise, belirli bir hayat tarzının kalıplaşmış ve özgül onur anlayışına dayalı ve birbirinden kesin olarak ayırılmış iki tabakalaşma düzeyini yansıtır. Bu iki hiyerarşik yapının etkileşimi, kendi içlerindeki hiyerarşik yapılanmayı etkilemektedir. Örneğin statü tabakalaşması bir yandan tüketime yasaklar ve önlemler koyarak bir yandan da statü geleneklerini yaşatarak ekonomik hayata baskı yapar ve sınıfın işleyişini (piyasa mekanizması) bozar. Diğer taraftan ekonomik düzen, sosyal düzene etki ederek, paraya dayalı olarak onur kazanmayı sağlayabilir.

Hukuk düzeni de ekonomik gücü ve onuru artıran bir faktördür (WEBER 1987:177). Bu anlamda sınıf ve statü tabakalaşmasına bağlıdır. Ancak bunlara garanti sağladığı anlamına gelmez. Partiler, sınıf durumu ya da statü durumu tarafından belirlenen çıkarları temsil edebilirler ve her iki gruptan da kendilerine üye kabul edebilirler.

Buraya kadar anlatılanlar aşağıdaki gibi şematize edilebilir;

WEBER'İN SOSYAL TABAKALAŞMA TİPOLOJİSİ

1-SINIF

Ekonomik farklılıklara dayalı

Ekonomik

*Ekonomik mal ve hizmetlerin dağılımı ve kullanımı sistemi

1-Servet tarafından (sermaye)

2-Mal ve emek piyasaları

tarafından (elde etme)

3-Toplam sınıf durumu

2-STATÜ

Toplumsal saygınlığa dayalı

Sosyal

*Sosyal itibar ve onur

Yaşama Biçimi

1-Toplumsal alışkanlıklar

2-Adetler

3-Eğitim düzeyleri

3-PARTİ

Siyasal iktidar üzerine kurulu

Politik

*Sosyal güç ve iktidar

1-Siyasal partiler

2-Siyasal gruplar

*Siyasal Bürokrasi

İktidar Tipleri

(genel şans)	4-Meslek	1-Karizmatik
Teknik, beceri, eğitim	5-Doğuştan kazanılmış	2-Geleneksel
(Hareketlilik kolay)	saygınlık	3-Yasal
(nesnel ölçütlere göre belirlenir)	(öznel ölçütlere göre belirlenir)	(nesnel/öznel ölçütlere göre belirlenir)

Üç sınıfta da önemli olan tekel kurma şansı ve piyasa konumudur.

SONUÇ

Weber, sosyal tabakalaşma olgusunun "ideal tip"ini¹⁴ geliştirmeye çalışmıştır¹⁵. Bir tabakalaşma modeli kurmuş ve bu model içinde toplumun farklı düzenlerini temsil eden hiyerarşik yapıların kavramsal çerçevesini (anlayıcı yöntem ile) çizmiştir. Kuşkusuz bu ele alış tarzında, Batı toplumlarının tarihsel sürecini yakalamak için ayrı bir çaba sarfetmeye gerek yoktur. Batının kendi sosyal tarihinde yaşadığı farklı toplum yapıları (özellikle feodal dönem) Weber'in modelinde mihenk noktasını oluşturmuştur. Batı, feodal toplum deneyimini yaşamış, bu dönemin kendine özgü koşulları sosyal hayatın derinliklerine kök salmıştır. Weber'e göre feodal toplumun hiyerarşik yapısı, "sosyal saygınlık" temelinde oluşmuştur. Weber genel olarak bu dönemden, özel olarak Eski Almanya (Prusya) deneyiminden etkilenmiştir. Toplumun sanayileşmesiyle toplumsal yapı dönüşüm sürecine girmişse de, "Eski toplum"a ilişkin değerlerin bir kısmı bu "Yeni toplum" içinde de yaşamaya devam etmiştir. Özellikle sosyal saygınlığa dayalı statü düzeni, sanayi toplumunun tarihi boyutunu meydana getirmiştir. Bu anlayış çerçevesinde Weber sanayileşmenin ortaya çıkardığı ekonomik sınıfların dışında statü düzenini, toplumda ayrı bir hiyerarşik yapı olarak görmüştür. Bu düzen daha çok davranış kalıplarına, evlenme ve yaşam biçimi gibi özgülleşen ilişkilere ve özellikle gruba aidiyet duygusuna göre belirlenir.

Weber üç boyutlu hiyerarşik yapılanmanın iki düzeninin sanayi toplumlarına özgü olduğunu kabul eder. Bunlar; ekonomik ve siyasal düzendir. Ekonomik düzenin piyasanın oluşması ve piyasa koşullarınca belirlenen tekel kurma şansına bağlı olarak "sınıf"ı meydana getirdiğini ileri sürer. Burada anlamlı olan, tekel kurma şansına bağlı olarak sınıfın da kendi arasında hiyerarşik olarak ya-

¹⁴"İdeal Tip" realitede saf anlamda bulunmayan, ancak kavramsal anlamda rasyonel, değer yargılarından arınmış, belirli bir sosyal olay veya olgunun tipik özelliklerini kapsayan ve bu özellikleri bireyleştirici ve özgülleştirici bir biçimde bir araya getiren soyut bir düşünsel araçtır.

¹⁵Gerçekte bu tabakalaşma modelini kavramsal saflığıyla toplumda bulmak mümkün değildir. Ancak bilindiği gibi bu tip modeller çalışmalarda kullanılırken, araştırmacılar ideal tipleri değil, bu tiplerin hepsinin aynı zamanda realitede var olduklarını dikkate alarak çalışmalarını gerçekleştirirler. Bu tipoloji de bu anlamda araştırmacıya kuramsal ve kavramsal modeli oluştururken rehberlik edebilir.

pılanmasıdır. Ayrıca sınıfsal durumlarının doğal bir sonucu olarak sınıf çıkarlarından söz edilebilir. Şayet bu ortak çıkarlar ortak bir eylem ve bilinçlenme doğurmuyorsa, bu tür eylemler kitle eylemidir¹⁶. Tersine bir çıkar topluluğu olma ve çıkarları savunma söz konusuysa sınıfsal eylem veya sınıf mücadelesinden bahsedilebilir. Weber tekel kurma şanslarına bağlı olarak, sosyal sınıfları ayırttığına göre, söz konusu olan sınıf mücadeleleridir. Bir başka söyleyişle tek bir sınıf mücadelesi değil, pazara görelilik olarak sınıfsal durumların ortaya çıkardığı sınıf mücadeleleri olduğu söylenebilir¹⁷.

Siyasal düzen de, ancak modern-sanayi toplumunda görülmektedir. Çünkü siyasal (hukuk) düzenin ayrılmaz parçası olan bürokrasi, ancak normatif hukuk düzeni içinde hayatiyet bulur.

Bu tabakalaşma modelinde dikkat çeken konu, bu üç düzenden hangisinin farklı toplumlarda ya da farklı zamanlarda, sosyal yapıyı belirleme de daha etkin olduğudur. Weber için böyle bir problem söz konusu değildir. O sadece bu düzenlerin varlığına ve aralarındaki ilişkilerine işaret eder¹⁸. Ayrıca altını çizerek belirttiği şey, bu üç düzenin birbirine indirgenemeyeceğidir.

Weber'in çözümlenmiş olduğu modern-sanayi toplumlarının tabakalaşma yapısına ilişkin görüşleri kendisinden sonra gelen bir çok sosyalbilimciyi etkilemiştir. Bu etkilenme Amerikan sosyalbilimcilerinde -antimarksistler- Avrupalı sosyalbilimcilere nazaran daha yüksek düzeydedir. Hatta Parkin'e göre bu yaklaşıma açık bir yakınlık duymanın ötesinde, Amerikalı sosyologlar fiilen onu kendilerine mal etmişlerdir (PARKIN 1990:616). Weber ayrıca, fonksiyonalist ve statü tabakalaşma kuramcılarının da kaynaklık etmiş olması sebebiyle, bugün tabakalaşma çalışmalarında ayrı bir değere ve yere sahiptir denilebilir.

¹⁶Marx'ın düşüncesine göre sınıf bilinci yoksa, sosyal sınıftan söz edilemez. Köylüler aynı üretim biçimine ve ortak çıkarlara sahip olmalarına karşın, bilinçlenme yoksunluğundan dolayı Marx tarafından bir çuval dolusu patatese benzetilmişlerdir. Weber'de bilincin olmadığı eylemleri kitle eylemine benzeterek sınıfsal eylemlerin farklılığını vurgulamaktadır.

¹⁷Sınıf mücadelesine ilişkin olarak, Weber'in bu yaklaşım tarzı, Weber ile Marx arasındaki çok önemli bir farklılığa işaret etmesi açısından anlamlıdır. Marx'a göre sınıfları belirleyen (siyasal) mücadeledir. Weber'e göre ise piyasada tekel kurma şansıdır.

¹⁸Weber detaylı olmasada düzenlerin toplumdaki etkinliklerine ilişkin saptamalar da yapmıştır. Özellikle sınıf ve statü arasındaki ilişkilere değinirken, sınıfın etkin olduğu durumlarda statü düzeninin, tersine gelişmeler olduğunda ise ekonomik düzenin şartlarının bozulacağından bahsetmiştir.

KAYNAKÇA

- BENETON, Philippe, (Tarihsiz), **Toplumsal Sınıflar**, (çev.H.Dilli), İletişim, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, (1982), **Genel Sosyoloji**, Divan, İstanbul.
- BOTTOMORE, T.B., (1984), **Toplum Bilim**, (çev. Ü.Oskay), Beta, İstanbul.
- BOTTOMORE, Tom, (1990), "Marxizm ve Sosyoloji", (çev.M.Tunçay), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (ed. T.Bottomore-R.Nisbet), Verso, Ankara, s.134-164.
- FREUND, Julien, (1990), "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi" (çev.K.Tuncer), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (ed. T. Bottomore-R.Nisbet), Verso, Ankara, s.165-198.
- KEMERLİOĞLU, Eyüp, (1996), **Sosyal Tabakalaşma ve Hareketlilik**, Saray, İzmir.
- LUKES, Steven, (1990), "İktidar ve Otorite", (çev.S.Tekay), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (ed. T.Bottomore-R.Nisbet), Verso, Ankara, s.644-686.
- PARKIN, Frank, (1990), "Toplumsal Tabakalaşma", (çev.F.Berktaş), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (ed. T.Bottomore-R.Nisbet), Verso, Ankara, s.572-612.
- RIVIERE, Claude, (1977), "La Stratification Sociale", **Le Systeme Social**, (ed.F.Balle, F.Bourricaud, C.Riviere), Librairie Larousse, Canada, s.5-41.
- SAYIN,Önal, (1985), **Sosyolojiye Giriş**, Erdem, İzmir.
- SENCER, Muzaffer, (1974), **Sosyal Sınıflar** (Kriterler ve Göstergeler), Gözlem, İstanbul.
- TOLAN, Barlas (1975), **Toplum Bilimlerine Giriş**, AİTİA, Ankara.
- WEBER, Max, (1987), **Sosyoloji Yazıları**, (çev.T.Parla), Hürriyet Vakfı, İstanbul.
- WEBER, Max, (1995), **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, (çev.Ö.Ozankaya), İmge, Ankara.